

*Keçmişini öyrənməyən gələcəyini qura bilməz!
Tarix təkrarlanır, odur ki, olmuşları öyrənilməli
lazımı nəticə çıxarmaq və bir daha səhv etməmək
üçün növbəti mərhələlərdə nəzərə almaq vacibdir!*

*XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqı böyük
zəhmət və qurbanlar bahasına dövlət müstəqilliyi
qazandı. Lakin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin
ömrü cəmi 23 ay oldu...*

*Ötən əsrin sonlarında qazanılan dövlət
müstəqilliyi də eyni aqibəti yaşayacaqdı. Əgər
ulu öndər Heydər Əliyev xalqın arzu və tələbi
ilə yenidən ölkə rəhbərliyinə qayıdaraq Azər-
baycanı parçalanmaqdan, dövlət müstəqilliyini
isə məhv olmadan xilas etməsəydi!*

*Uzun əsrlərdən sonra qazanılan və yaşadılan,
əbədiyyəyə çevrilən dövlət müstəqilliyi hər birimiz
üçün müqəddəs və əzizdir!*

*Varisi olduğumuz Azərbaycan Xalq Cüm-
huriyyətinin 100 illik yubileyini Prezident
İlham Əliyevin 10 yanvar 2018-ci il tarixli sərəncamı
ilə bu il də təntənə ilə qeyd edəcəyik. Şərəfli
yubileyə hazırlıq dövründə müstəqilliyin özü
və sonrakı taleyi ilə bağlı müxtəlif mətbu orqanlarda
gedən məqalələrin kiçik bir qismini qəzetimizdə dərc
etməklə baş verənlərə yenidən diqqət cəkirik!*

Oxumaq, bilmək və nəticə çıxarmaq üçün!

MOSKVA VƏ MAVƏRAYİ-QAFQASIYA (ZAQAFQASIYA) NASYONAL KOMUNİSTLƏRİ

“Dni” məcmuəsi Təbriz müxbirinin məzkur məcmuənin son nüsxəsinə (109) göndərmiş olduğu məktubda Mavərayi-Qafqasiyanın Sovet və Komunist firqəsi kibi müxtəlif müəssisələrinə daha yaxın və məzkur müəssisələrin iç üzünə vəqif məsul bəzi şəxslərdən öyrəndiklərini qeyd etməkdədir. Məktuba nəzərən məsul şəxsdən birisi mülqatəşöylə başlamışdır:

“Nə qərİbədİr kİ, firqə dİktatorluğunun 13-cü sənəsİndə bolşevİklər hənuz qüvvətli bir hakimiyyət təsisinə müvəffəq olmamışlardır. Bu keyfiyyət məhəlli hökumətlərdə bilxassə Mavərayi-Qafqasiyada daha bariz bir şəkildə gözə çarpmaqdadır. Bolşeviklərin Mavərayi-Qafqasiyada iqtisadi bir vəhdət vücuda gətirmək üçün yapıqları təşəbbüs suya düşdüğü kibi mahalların idari işlərini tənzim üçün İttixaz etmiş olduqları tədabir dəxi büsbütün iflas etmişdir. Yalnız bu degil qəti olaraq söyləyə bilİrəm kİ bolşeviklər Mavərayi-Qafqasiyada sağlam bir firqə aparatı belə vücuda gətirməmişlərdir. Firqə həyatı, daha doğrusu Mavərayi-Qafqasiyadakı komunist firqələrinin həyatı son zamanlarda bir skandal dan başqa bir şey degildir. Firqə aparatının bu vəziyyəti heç şübhəsiz dövlət müəssisələrinə dəxi müəyyən bir təsir icra etməkdən xali qalmıyor. Son 2 sənənin hər 6 ayında “rəhbər” heyət, yəni Mavərayi-Qafqasiyanın və ayrı-ayrı cümhuriyyətlərin Komunist firqəsinin katİbləri dəyişmişdir.

Şunu da əlavə edəyim kİ, rəhbər heyətin dəyişməsi böyük bir gurultuya mucib olmaqla bərabər yekdigəri əleyhində Moskvaya cavab vermək və yekdigəri ilə şiddətli mücadilə etmək kibi vəqəələr tövli d ediyor.

Son sənə zərfində Mavərayi-Qafqasiya Komunist firqəsinin rəhbər heyəti Moskva tərəfindən 3 dəfə dəyişmiş, yəni hər bir katib mövqei iqtidarda 4 aydan fəzlə qalmamışdır. Rəhbər heyətin böylə sıx-sıx dəyişməsinə səbəb Mavərayi-Qafqasiyaya daxil Komunist firqələri arasında İxtilaf, qruplaşma, İntriqa və məşhur katİblərin “komunist katİblərinin” “federalizm prinsiplərini” ilğa edərək ölkənin idarəsində bir mərkəziyyət vücuda gətirmədiklərinin Moskva tərəfindən xoş görülməməsidir. Məhəlli nasıyonal komunist qrupları ilə əlaqədar olmayaraq doğrudan-doğruya mərkəzin bir mütəssili sifətilə Mavərayi-Qafqasiyaya Moskvadan göndərilən Kri nitskiyə bəslənən ümidlər də boş çıxdı. Tiflisli lər kolxozlar nəticəsində çıxan üsyanları yatırtmaq surətiə bu adamı dəxi fəna bir mövqedə buraxdılar və Kri nitski artıq tutunamayaraq yerini Lomanidzeyə buraxmaq surətilə Moskvaya övdət etməyə məcbur qaldı. Bu surətlə müvəqqəti bir hakimiyyətdən sonra rus xanədanı mövqeyini tər k edərək yerini gürcü xanədanına buraxmış oldu.

Fəqət bu da əsas məqsəd olan Mavərayi-Qafqasiyanın iqtisadi bir vəhdət altında yaşaması məsələsinin həll edəmədi və ayrı-ayrı komunist firqələri mücadiləyə başladı. **Mavərayi-Qafqasiya iqtisadi bir vəhdət hüsula gətirməyə müvəffəq olmayan Moskva yalnız Bakıyı Mavərayi-Qafqasdan ayıraraq doğrudan-doğruya kəndinə tabe qıldı.**

Şimdi qəti surətdə təvəssö etmişdir kİ, Bakı və Azərbaycanın bir çox digər qİsmi iqtisadi, firqəvi və idari işlərdə doğrudan-doğruya Moskvaya tabe bulunuyor.

Rəsmən degil də fəlen yapılan bu yeni reform təbiətilə Bakı və Azərbaycanın Mavərayi-Qafqasiya

daxilində işğal etdigi xüsusi mövqeyindən iləri gəlmişdir.

Bakının bu xüsusi mövqeyi yalnız petrol sənayei və orada çalışan əzim proletar kütləsinin mövcudiyyətindən iləri gəlmiş degildir. Burada bu müsəlman cümhuriyyətinin beynəlmiləl bir əhəmiyyətə haiz olmasını və Azərbaycan köylü üsyanları nəticəsində son zamanlarda sovet və firqə müəssisələri daxilində təhəddüs etmiş ağır vəziyyətin dəxi dəxli təsiri vardır. Bu cəhət Azərbaycana digər Mavərayi-Qafqas cümhuriyyətlərinə nisbətən xüsusi bir övsaf vermişdir. İştə bütün bu şərait üzündəndir kİ, Moskva Tiflis hökumətini nəzərə almadan Azərbaycanın idarəsini doğrudan-doğruya kəndi əlinə almağa qərar vermişdir.

Bu yeni siyasətin zahiri təcəllisini son zamanlarda Bakı Azərbaycan firqə rəhbərliyinin Mavərayi-Qafqasiya firqə komitəsi ilə qətiyyənlə əlaqədar olmadan doğrudan-doğruya Moskva tərəfindən dəyişməsi keyfiyyəti bariz bir surətdə göstər məkəddir.

Azərbaycan digər Mavərayi-Qafqasiya cümhuriyyətləri ilə bərabər şimdi firqə aparatı etibarilə böyük böhranlar keçməkdədir. Rəhbər heyətin təbdilini intac edən keçən sənəki böhran, Bakı firqə təşkilatının Yaroslavlski və Mərkəzi Komunist firqəsinə qarşı yapılmış açıq bir qiyamdan başqa bir şey degildi. Nəhayət, Stalin Bakı proletarının müqavimətini yenməyə və rüəsasını dəyişdirməyə müvəffəq oldu.

Mirzoyan və digərləri atıldıqdan sonra Bakı və Azərbaycan mərkəzi komitəsi firqəsi məsul katİbliginə Çıqalo təyin edildi kİ, bu adam Kri nitskilə bərabər Mavərayi-Qafqasiyada “rus xanədanını” təhkim edəcək və bu ölkənin idarə tərzi n Rusiyanın digər yerlərindəki tərzi- idarə şəklinə ifrağ edəcəkdİ. İlk öncə Çıqalo, Bakı firqə təşkilatında bir “İntizam” vücuda gətirəcəkdİ.

Çıqalonun Azərbaycandakı hakimiyyəti tam bir sənə sürdü kİ, nəticə etibarilə Azərbaycan şimdi Sovetlər İttihadının heç bir yerində görülməyən ağır və pərişan bir vəziyyətə düşdü. Bütün vilayət və qəzalarda hala bu günə qədər davam edən köylü üsyanları baş verdi, mərkəz olan Bakıda isə Komunist firqəsi daxilində min bir rəzəletlər kəndini göstərdi. “Mirzoyanlar”, “Qasımovçular”, “Çıqaloçular” kibi qruplar təşkil edən Bakı proletaryatı firqəyə mənsub olmayanların gözü önündə sabahdan axşama qədər didişməkdədirlər. Bu mücadilə dışarı çıxdığından buna artıq daxili firqə mücadiləsi deyilə bilməz.

Sırf qrup mənəfi nütqeyi-nəzərindən yapılan bu mücadilədən başqa əsl mücadilələrin hədəfi milli bir istiqamətə mütəvəccəhdir. Azərbaycanda və bütün Mavərayi-Qafqasiyada son zamanlarda müxtəlif millətlərin münasibəti məsələsi gərgin bir şəkİl almışdır. Xalq təbəqəsində milli xüsumət yerinə mütəqabil və iyi bir münasibət olduğu halda yüksək məqam ərkanı bilxassə firqə təşkilatları arasında milli xüsumət açığı mücadiləyə muncər olacaq şəkildə qüvvət bulmuş və inkişaf etmişdir.

Bizim həyatımızda adət yerinə keçmiş bir məsələ vardır kİ, o da İntixab məsələsidir. Komunist və sovet təşkilatlarına yapılan bilcümle İntixablar milli əlamətlərlə yapılmıqdadır. Bu cəhətə bir zamanlar mətbuat dəxi nəzəri-diqqəti cəlb etmişdi.

Kadro yeni iqtisadi böhranın hakim bulunduğu bir zamanda dövlət heyətinə kimlərin alınacağı və kimlərin tər cih ediləcəgi məsələsi bu milli xüsumət məsələsinin bir qat dəxi təzyid ediyor. Bakıdakı müəssisələr rus,

türk, erməni hətda yəhudi olmaq üzrə bir çox qİsmə təqsim edilmişdir. Rus müəssisələrinə türklərin girməsi müşkül olduğu kibi türk müəssisələrinə rusların girməsi dəxi zordur. Bütün bu mücadilənin mərkəzinin ələlümum hər hansı bir mücadilənin yeganə səhnəsi olmaq etibarilə komunist firqəsi təşkil etməkdədir.

Moskva mütəkün mərtəbə Azərbaycan təşkilatını sağlamlaşdırmaq istiyorsa da bütün təşəbbüsləri əqim qalıyor. Bakı və mərkəzi Komunist firqəsi katİblərinin son təbdili bu təşəbbüslərdən biri ədd edilə bilir. **Çıqalonun** yerinə katib olaraq **Polonski** təyin edilmiş və mərkəzi komitə əzalarından bir qaçı, o cümlədən Qarabağ üsyanlarının tənkilli işində müvəffəqiyyətsizlik göstərən Q.P.U. rəisi **Bağırov** Moskvaya çağırılmışdır. Rəhbər heyətin dəyişməsi bilxassə Bağırovun Azərbaycandan gətməsilə əlaqədar olaraq Q.P.U. fəaliyyətinin və bu fəaliyyətin bilxassə üsyan hərəkatının cəzri olaraq imhasına aid qİsminin yeni bir şəkİl alacağı söylənməkdədir. Moskvadan yeni, təcürbəli çəkistlərin göndəriləcəgi və üsyanlarla mücadilədə yeni üsullardan istifadə ediləcəgi dəxi şayiədir. Başlıca əhəmiyyət provakasyona və asi qruplarının inhi lalinə veriləcəkmİş.

Ehtimal bütün bu şayiələr Q.P.U.-nun asilərlə mücadilə üçün Ermənistanda yapmış olduğu yeni bir provakasyon nəticəsində çıxmışdır. Şimdi anlaşılmışdır kİ, Ermənistan Q.P.U.-su Sovet əleyhdarı bir daşnak sütyun firqə şəbəkəsi vücuda gətirmiş və bu təşkilat vasi tətəsilə xaricdə təb edilmiş gizli mətbuatı İntişar etmək və asi qruplarına nasıl hərəket etmələri lazım gəldiginə və nasıl yeni qruplar təşkil ediləcəginə aid “Firqə mərkəz”inin qərarlarını bildirməyə çalışıyor.

Bu çəkist təşkilatının bütün məmurları asi və firqəyə mənsub olan qrupların istifadə etdigi gizli mətbuatdan tamamilə fərqsiz mətbuatla təmin edilmişlərdir. Məzkur məmurlar əksəriyyətlə sabiq daşnaq firqəsinə mənsub olanlar miyanından İntixab ediliyor. Məmurlardan biri Kotanqa həvalisinə gələrək köylüləri başına toplamış və onlara daşnaq firqəsi Erivan komitəsinin qərarını təbliğ edərək Kanakir və Erivana təərrüz etmək lazım gəldigini söyləmişdir. Buna mütəəqib eyni məmur digər həvalidə olan köylələrə dəxi bu qərarı bildirərək “ümumi üsyana” iştirak etmələrini tənbi h etmişdir. Bu provakasyon təsadüfən meydana çıxmış və Q.P.U. məmuru tərəfindən bəllənmiş asilərlə həbsdən qurtularaq həqiqi asilərə İltihaq etmişlərdir.

Çəkistlər bu qabil provakasyonla bir qaç üsyan hadisəsi çıxarmış və iştirak edənlər də təbiətilə “Çeka” tərəfindən imha (məhv) edilmişdir.

“Odlu-Yurd”, təşri nİ sani (noyabr) 1930, № 22

Təvəssö - genişlənmə, vüsətlənmə

Təhəddüs - üzə çıxma, zahir olma

Övsaf - sifət, keyfiyyət
İntac - nəticə verən
İfrağ - qaydaya salma
Xüsumət - düşmənçilik, ədavət
İntixab - seçmə, seçilmə
Təzyid - çəxaltma, artırım
Əqim - sonsuz, nəticəsiz
Cəzri - kökə zidd olan
Tənkil - rədd etmə, cəza vermə

P.S. Məqaləni redaksiyaya professor Şirməmməd Hüseynov təqdim edib